

SAMO VREMŠAK

Menim, da bi bil odgovor na zastavljeno vprašanje našim skladateljem starejše pa tudi polpretekle dobe kar se le da preprost, če ne odveč. A danes? Utrujajoče, da ne rečem poniževalno, je nenehno dokazovati in braniti potrebnost našega obstoja, kot da gre za ljudi drugotnega pomena, ki so, kot marsikdaj in marsikje slišimo, stehnzirani in skomercializirani družbi v breme. Po teh zunanjih znakih sodeč, se zdi, da je pošten in v duhovno ter čustveno notranjost zagledani slovenski ustvarjalec le nekakšen fosil, relikv, s katerim si koristoljubni in puhloglavi del naše družbe ne ve kaj prida pomagati. Torej — umetnik odveč.

Pa vendar!

Pesimizem ni na mestu. Dokler stoji tista, z nepokvarjenim okusom obdarjena sredina našega ljudstva, čvrsta in imuna proti zablodam in ekscesom, prisegajočim na Nič in Nesmisel, bom kot produktivni in reproduktivni slovenski glasbenik po svojih skromnih močeh še prispeval marsikateri košček v véliki mozaik slovenske Muzike. TEDAJ — UMETNIK, DA!

Matevž
Hace

Začasni prijatelj

Matevž Hace se je rodil 1910. leta v Podcerkvi na Notranjskem, kjer živi tudi zdaj. Opravi je pet razredov osnovne šole, potem pa se je preživljal kot opekarski, žagarški in gozdni delavec doma in v Franciji. V NOB je bil od leta 1941, in sicer na čelu raznih partizanskih enot, med drugim je bil tudi komisar znamenite XIV. divizije med njenim pohodom na Štajersko. Po vojni je bil nekaj časa predsednik slovenskih

sindikatoev, pomočnik ministra za gozdarstvo in še to in ono. Ko je bil upokojen, je takoj zapustil Ljubljano in se vrnil »na zemljo svojih dedov«, kjer še zdaj kmetuje in piše.

Hace je začel pisati že pred vojno, s prvo knjigo pa se je predstavil leta 1951. Zdaj ima za sabo kakih deset knjig večinoma memoarske proze, med katero zavzemajo prav imenitno mesto njegovi Komisarjevi zapiski (izšli so v dveh zvezkih v letih 1957—59). Del svojega pisanja posveča Hace kmečki problematiki sedanjosti in preteklosti.

Matevž Hace je nezastirto avtobiografski pisatelj, v tem je tudi največja vrednost njegovega pisanja, neposreden je in odkrit, intimno povezan z zgodovinskimi dogodki in osebnostmi, ves predan zemlji in narodu, z velikim čutom za socialno pravičnost, dobrohotno posmehljiv do človeških nečimrnosti, tudi takih, ki se s časom kot zeleni volk oprimejo starih junaštev in kreposti.

Takšna je tudi Hacetova kratka proza, ki jo objavljamo v pričujoči številki.

Vsak človek ima prijatelja. Nekateri jih imajo celo več. Bolj okretni imajo tudi po več prijateljic. Nisem imel v življenju sreče s prijateljicami. Nekoč sem se približal neki profesorici. Bila je še samska in načitana. Francoščino sem pozabil že pred leti. Obljubila mi je, da me bo temeljito naučila francoskega jezika. Mojega imena si ni mogla zapomniti. Na moje vprašanje, zakaj je tako raztresena, mi je odvrnila: »Jaz sem svobodna in svetska ženska. Imena kakšnega bivšega partizanskega komisarja si ne morem zapomniti.«

Užaljen sem bil. Nisem si več želel srečanja z Emilijo.

Kmalu po vojni sem na lovu srečal začasnega prijatelja. V partizanski dobi se je držal bolj zadaj. Na vesti ni imel nobenega fašista, ne nemškega ne italijanskega. Osemindvajset mesecev je preživel v osemnajstih bunkerjih. Ko je kmalu po vojni slovenski CK imenoval heroje in herojke, je bil užaljen, da so ga prezrli. Že zato, da sem prenekaterega »višjega« nahrnil, sem zaslužil tisto lepo herojsko svetinjico, je menil. No, potolažen je bil, ker so ga precej povzdignili.

Tisti začasni prijatelj — denimo, da mu je bilo ime Bernardo — je bil prepričan, da bi gotovo propadla ustanova, v kateri je služboval, če ne bi bilo njega. Njegova žena, in to zelo pametna ženska, mi je nekoč rekla, da se strašno dolgočasi. Doma ji govori samo o delu v ustanovi. Obira ministra in njegove pomočnike, v nič devlje vse resorne načelnike. O tipkaricah pravi, da so čisto navadno socialistično listje. Tak je bil doma naš Bernardo. Do mene je bil vljuden. Dobro mu je delo, da se pomenkuje s človekom, ki je v štirinajsti nekaj pomenil.

»Vidiš,« je včasih dejal, »taki, kakor si ti, bi morali biti vsi ministri.«

»Dragi Bernardo, saj mogoče bi bil, če bi slovenska dežela imela tristo ministrskih resorov. Tako pa — kaj bi delal gnečo. Premodri CK točno ve, kje naj išče nado budne kadre.«

Ker je bil obrtnik, je večkrat dejal, da bi bilo pametno, če bi kmete stisnili, kot jih je stisnil veliki Stalin. Glede kmetov sva se večkrat pošteno sporekla. To je bilo leta 1948. Dejal sem mu, da slovenska dežela ni Rusija in so v vsaki socialistični deželi drugačna merila. Vprašal me je, kaj trenutno

berem. Nedolžno sem mu odgovoril, da trenutno ponovno prebiram Beerovo Zgodovino socializma in socialnih bojev.

»Nikar ne beri tega socialnega demokrata. Zagazil boš.«

Ko sem mu zaupno povedal, da sem pred vojno, ko sem delal v Franciji, hodil na shode francoskih socialistov, se je prijel za glavo. »Kaj te ni bilo sram hoditi poslušat tiste falote oportunistične.«

»Ne jezi se, Bernardo,« sem ga tolažil. Tisto leto še nisem osebno poznal ne Kardelja ne Kidriča in ne Zihlerla. Med takim pomenkom sem, recimo, jaz pri Čadu popil tri četrтинke vina, on, Bernard pa samo enega. »Če človek več pije, so to zastarele meščanske navade,« je osorno dejal.

»Beži no. Danes sem dobil za črtico pet tisoč dinarjev, zato si ga pa privoščim. Nadaljeval sem: »Bilo je v Franciji, v pokrajini Normandiji. Bili smo na veselici. Pili smo tuji delavci, francoski socialisti in komunisti. Krajevni socialistični vodja se ga je tako nasekal, da sem ga nesel na rami daleč cel kilometer v njegovo vilo. Za to mi je dala njegova žena dva litra dobrega vina. Tako je bilo, dragi Bernard.«

Kadar smo bili na kakšni proslavi, je pazil, koliko popije ta ali oni član CK. Toliko je popil tudi naš Bernard in nič več. Za Vido smo pa vsi vedeli, da na vseh proslavah in konferencah pije samo radensko, kakor jo je pil pokojni Janez Hribar. Kadar sva bila v gostilni, me je Bernardo vedno svaril: »Za komunista je dovolj radenska voda ali pa samo četrтинka vina.«

Nekoč sem ga trdo zavrnil. Rekel sem mu: »Bernardo, ti zvečer gladiš stegno svoje mlade žene, jaz pa pišem črtice ali povesti. Kaj boš ti meni očital moje četrтинke!«

»Nikoli ne boš prišel v CK!« Sam je namreč bil član CK.

»Bodi no, Bernardo, četudi nikoli ne bom član CK, slabše menda ne bom jedel ne jaz ne moja družina.«

»Ampak čast, ponos, veljava, samozavest, to dosti velja. Navaden cekajevc je petkrat več vreden, cenjen in veljaven kakor kakšen minister.«

Molčal sem na te besede, ker sem si mislil, da ve dosti več kot jaz, čeprav sem poznal marsikaterega cekajevca, o katerem sem bil prepričan, da je dosti manj prebral kot jaz. Skrivaj, ne da bi govoril, sem cenil samo tiste cekajevce, ki so šli skozi trdo in surovo življenjsko šolo in so znali tudi fizično delati. Vendar se o tem nisem hotel prepirati z Bernardom. Ko sem mu nekoč dejal, da sem tri leta delal v opekarni, sekal hoje v gozdu doma in na tujem, da znam vsa žagarska dela, je posmehljivo dejal: »Vsak cepec se lahko navadi teh del.« Ker je takó v nič deval moje predvojno delo, sem vpričo njega popil pet četrтинk vina. Zmajeval je z glavo.

»Tako se mi zdi, da nimaš nobene prihodnosti v socializmu.«

Bil sem vinjen. Vstal sem. Ogrnil sem zimsko suknjo in dejal:

»Ti, Bernardo, si zadnji, ki mi boš očital moje zaslužene četrтинke. Ne ti in ne tebi podobni me ne boste naučili nič pametnega.« Pustil sem ga osuplega pri Čadu. Odšel sem v snežno burnato noč.

Čez dva dni sem bral, da so mojega začasnega prijatelja Bernarda povzdignili na višji položaj. Žal mi je bilo, da sem ga žalil tisti večer. Čez deset dni sem ga srečal na Miklošičevi cesti.

»Hej, Bernardo, postoj no malo,« sem zaklical za njim.

Ozrl se je. Osorno me je pogledal. »Nimam časa. Služba. Osem sej. Ne utegnem.« Odšel je, lepo ponosno, z lepo novo aktovko, polno spisov, kakor se spodobi za višjega funkcionarja.

Čez štirinajst dni sem ga videl pri Šestici z dvema ministroma. Bili so v resnem ministrskem pogovoru. Pozdravil sem vse tri in se usedel k sosednji mizi. Noben mi ni odzdravil. Niso imeli časa. Pil sem četrtinke in klel vse ministre po slovenskem spisku. Kmalu so vstali, oblekli suknje in odšli. Bernardo prvi, ponosno, kot da bi bil predsednik slovenske vlade. Samo eden izmed ministrov se je ozrl k moji mizi, in to minister, ki so ga kaj kmalu odžagali. Najbrž je še vedel, zakaj se je ozrl, in se grenko, prav grenko nasmehnil.

Še enkrat sem srečal Bernarda. V gostilni Pod lipco je pil kavo. Družbo mu je delal važen cekajevec. Pristopil sem k mizi in mu dejal: »Samo to bi te vprašal, Bernardo, če bi imel čas, da bi se kje dobila za pol ure, danes popoldne, jutri ali kak drug dan, ki ga boš ti določil.«

Ozrl se je, pogledal na uro in poklical natakario. Nato je vstal in dejal: »Hm, nimam časa. Zaposlen sem šestnajst ur na dan. Nimam časa. To moraš razumeti.«

»Razumem. Še predobro razumem,« sem odvrnil in se usedel v kot, kjer me je že čakal pokojni Efenko — Ivan Kovačič, bivši komandant štirinajste divizije.

Bernardo je zopet brez pozdrava in ponosno odšel iz lokala.

»Pusti take,« mi je dejal moj prijatelj Efenko. Še enkrat sem ga srečal v Tavčarjevi ulici. Pogledal je na uro in dejal: »Sejo sem zamudil.« Od takrat sem se vedno obrnil ali gledal izložbe, če sem ga moral srečati. Po vsem tem sem spoznal, da ga je treba pustiti pri miru v njegovih sejah in njegovih visoki funkciji.

Nekoč smo se srečali na neki borčevski proslavi. Neki višji funkcionar od njega se je ustavil pri meni in se pomenkoval z menoj o mojem pisanju. Bernardo je stal ob strani in molčal. »Berem, da berem tvoje stvari,« je dejal oni višji funkcionar. Bernardo je stopil k njemu in dejal: »Pojdimo na tribuno!« »Še, še piši,« mi je smeje se dejal oni višji funkcionar in počasi odšel z Bernardom. Tudi jaz in Efenko sva bila vabljeni na tisto tribuno. Ker pa je bila že polna znanih in neznanih, važnih in manj važnih ljudi, sva krenila z nekaj tovariši v bližnjo gostilno.

»Ne bomo delali gneče na robu tribune,« je posmehljivo dejal moj tovariš iz vojske, Efenko, rezervni polkovnik.

Tovariš Izidor, ki je bil dober posmehljivec, je pa dejal: »Na tribuni je 25 odstotkov prvih slovenskih borcev, 40 odstotkov bunkerašev, drugo so pa ljudje, ki so jih povzdignili zadnja leta.«

To je bilo 1954. leta. Tako sem v nekaj letih pozabil na svojega začasnega prijatelja Bernarda. Kadar je pomenek nanese nanj, sem dejal, da je menda za oba pametno in koristno, če se ne srečava, ker se nimam od njega kaj naučiti. Bernard pa od mene ne. Ko je čez čas slišal, kaj sem rekel, se je razjezil. »Kaj bo tisti M. H.? Več sem naredil s tem, ko sem

premenjal osemnajst bunkerjev v delu in revoluciji, kot pa on, ki je bil v štirinajsti. Da, več sem koristil našemu socializmu. Na CK to dobro vedo.«

Prišli so časi, ko leta nisem v besedo in misel vzel svojega nekdanjega prijatelja Bernarda. Ob prostem času sem se ukvarjal z literaturo. Bernardi so bili že kar pozabljeni. Pozabljeni so bili tudi vsi tisti, ki so se norčevali in posmehovali vsakemu slovenskemu človeku, bivšemu partizanu, ki se je tista leta začel pečati s književnostjo. Iskal sem novih prijateljev. Vedel sem, da v domačem kraju poznam precej ljudi, največ kmetov in tistih, s katerimi sem delal v gozdovih in gozdu, doma in v tujini. Res se z njimi nisem pogovarjal o visoki politiki, ideologiji, književnosti in učenem branju, pogovor je tekel o letini, senu, žitu, govedu, krompirju, suši ali povodnji, davkih in denarju, socializmu, dobrem in slabem in še o marsičem drugem.

Nekoč sem na okrajnem komiteju v Postojni pisal referat za partijsko konferenco. Gradiva sem imel cel kup. Ker sem vsega prebral, sem podčrtal tista mesta, ki bi prišla v poštev za referat. Pisati referat je za nekatere ljudi silno težko, za druge, ki so bolj pisмени in imajo bolj bogat besedni zaklad, pa najbrž ne preveč težko. Seveda, dosti klasičnih knjig je treba prebrati, da si pridobiš bogat slovenski besedni zaklad. Spomnim se, da sem za nekega funkcionarja — sedaj že dolgo let pokojnega — napisal kmalu po vojni trideset strani dolg referat o slovenskem združništvu. Ves teden sem ga delal, ker tisti višji funkcionar ni utegnil. Ko sem napisal zaproseni referat in mu ga izročil, sem tovarišu izrekel željo, da bi za delo, ki sem ga opravil, dobil toliko soldov, da bi si kupil praznične hlače. Takrat, bilo je leta 1946, sem nosil še oguljeno angleško vojaško uniformo. Tovariš se je zelo razhudil: »Kakšen komunist pa si? Še plačal naj bi ti! Ponosen bodi, da si tisto skrpucalo napisal zame, ki nekaj veljam. Če bi imel čas, bi ga sam napisal trikrat bolje.«

Molčal sem, toda zadnje solde sem zapil pri Korenčanu v Logatcu in sklenil, da ne bom nikdar več kaj zastonj napisal za višjega. No, pa sem se razjezil in kopijo tistega referata poslal uredniku Kmečkega glasu Ladu Kozaku. Lepo mi je plačal. Čedno civilno obleko sem si kupil za honorar. Višjemu funkcionarju sem pa takoj odpustil njegovo skopost za zasluženno pisano delo.

V juliju je bila v naših krajih visoka trava. Bil sem na dopustu in pomagal pri košnji natančnemu, jezljivemu stricu, stricu, ki je bil leta in leta jezen, ker ni dobil medalje, ko je vendar v letu 1942 predal partizanom osem pušk in dva zaboja nabojev. Poleg treh avstrijskih kolajn, ki jih je dobil v prvi svetovni vojni, bi bil rad dobil še partizanske medalje. Od jeze je pljuval na vse tiste, ki so mu odžrli medalje. Košnjo smo končali.

Nepričakovano sem dobil pismo Bernarda iz Ljubljane. Pisal je: »Ko se vrneš z dopusta, me pokliči po telefonu, da se bova kaj pogovorila. Blagor ti, da si na deželi utrjuješ živce. Meni so jih požrli na tisti ustanovi. Izpregel sem. Drugi so me spodrinili. Več ustno. Pozdravljen, stari komisar štirinajste.« Bral sem in bral. Nisem mogel verjeti, da mi je pisal Bernard. Nekaj se je moralo zgoditi z njim. Še pet dni sem ostal doma. Po košnji sem se nekaj dni kopal v domačem mrzlem Obrhu. Lepo je bilo tiste dni

1955. leta kopati se v domačem potoku. Za mesec dni sem pustil seje, sestanke, shode, referate, številke, važne in manj važne. Pustil sem tudi zoprni telefon, ki se je oglašal najmanj petdesetkrat na dan. Lovil sem ribe in rake. Kopal sem se in plaval do onemoglosti. Lepo je bilo.

Zopet sem se vrnil v službo. Tajnica je dejala ob mojem prihodu: »Neki Bernard vas že teden dni kliče po telefonu, petkrat na dan.«

»No, če bo še klical, mu recite, da pridem pojutrišnjem. Dva dni hočem imeti mir.«

Tako se je tudi zgodilo. Ej no, sem si mislil, že vem, dragi Bernard, da so te tisti vsemogočni odžagali. Izkašljaj bi se rad. Toliko psihologa sem že. Poznam take slovenske bolečine, malenkosti in vse tisto, kar sodi k temu. Čakaj še dva dni! Ta čas sem pisal komisarjeve zapiske. Bridko mi je bilo, ko sem iz dnevniških partizanskih zapiskov videl, da moram marsikaj izpustiti. Seveda, nekdo je bil važen v CK, drugi je bil povišan v generala, tretji je zavzemal važno mesto pri policiji. Četrti, tudi važen človek, je sedel v Beogradu, No, in tiste čase so občutljivi funkcionarji, bivši partizani, zelo pazili na vsako pisano besedo o partizanstvu in slovenski revoluciji. Pri pisanju se lahko zameriš nekdanjemu zvestemu kolegu. Nekoč mi je dejal štajerski aktivist: »Pusti tiste partizanske pravljice. Napiši rajši kakšen ideološki sestavek.« Odvrnil sem mu: »Ideološke članke slovenskim aktivistom in drugim ljubim Slovencem pišeta vendar Kardelj in Ziherl. Toda naši ljubi Slovenci se vsi ne ravnaajo po ideološki pisani besedi. Nekateri še vedno prebirajo meščanske filozofe Vebra, Ušeničnika in Gosarja. Za pisanje načelnih in ideoloških sestavkov je dovolj nekaj ljudi na Slovenskem. Pisatelj, ki pa znajo slovensko pisati, je zelo zelo malo, mi je tisto leto dejal vrl slovenski mož, ki kar naprej hvali slovenske pisce preteklega stoletja.

Zopet me je klical telefon. Oglasil se je žalostni Bernardov glas. »No, ob kateri uri se dobiva popoldne pri Čadu? Komaj čakam, da se dobiva.«

»Bernardo, ob štirih popoldne in samo za eno uro. Pišem knjigo.«

»Pusti pisanje drugim, meščanom.«

»No, ob štirih. Sedaj imam stranke.«

»Strašno velika prijatelja morata biti«, se je nasmehnila tajnica. »Kar naprej in naprej je klical.«

»No, ja. Bernardo je star, zaslužen funkcionar.« So stvari, ki jih tajnica ne sme vedeti. Poznal sem celo tajnico, ki je mislila, da je ona bolj veljavna kakor je bil veljaven, recimo, njega dni pomočnik ministra. To pa zaradi tega, ker je bila tajnica važnega ministra. Sicer so pa dolgoletne tajnice dobri psihologi. Takoj mi je odvrnila: »Ne verjamem, da sta tako velika prijatelja. Dokler je bil Bernardo na tistem visokem položaju, vas ni v dveh letih niti enkrat poklical po telefonu. Sedaj pa, ko ste bili na dopustu, vas je klical več kot petdesetkrat.«

»Seveda, seveda, tovarišu Bernardu je menda dolgčas, ker je na razpoloženju.« Takrat sem šele opazil, kako bistrourne so takele vestne, natančne tajnice. Domislil sem si, da bi take potrebovali v CK v personalni.

Bilo je vroče avgustovsko popoldne. Sonce je peklo. Mizo sem imel polno zapiskov. Sinu in hčeri sem zažugal, da se mi ne smeta dotakniti

papirjev na mizi, sicer ne bosta dobila denarja za kino. Domače je treba sem pa tja držati na kratko!

Pri Čadu sem dobil za mizo pri četrtinki brizganca žalostnega Bernarda.

»Vidiš, ves sem iz sebe. Kaj praviš na to, da so odžagali tako zašlužnega človeka, kot sem jaz? Pomisli, kako sem delal vestno! Še po večerji sem hodil v službo.«

Ker sem tisti dan dobil neki honorar, sem na hitro popil dve četrtinki vina. »Vidiš,« je dejal Bernardo, »nikoli nisem bil vinjen. Nisem zamudil niti pet minut. Koliko tisoč aktov sem prebral in tudi rešil. Kar užival sem, ko sem podpisoval dekrete. Sedaj so me pa dali na razpoloženje. Vse sposobnosti imam, da bi bil minister. Rečem ti, samo taki, ki smo v CK, bi morali biti ministri. To ti je železen revolucionarni kader. Čas imam, res, sedaj imam čas. Rad bi pisal ideološke članke, da bi se tisti na okrajih kaj naučili. Morda bi tisti Ziherl mislil, da hodim v njegov zelnik. Ne, tisti ideološki članki naj še kar počakajo.«

Jaz sem pa mislil na svoje komisarske zapiske. Pil sem že tretjo četrtinko črnine. Vso noč sem pred tem pisal in se nalival z lipovim čajem. Brizganec je stal nedotaknjen pred Bernardom.

»Blagor ti, da ti tako tekne. Če bi meni tako teknilo, bi se napil in tulil ponoči okrog tistih, ki so me odžagali.«

»Beži no,« sem ga zavrnil. »To bi naredil samo enkrat. Za to je policija, da dela red in mir. Lepše bo, če boš pisal ideološke članke in celo konkuriral Ziherlu. Po ulicah tulijo ponoči samo surovi primitivci, za katere imamo policijo in marico.«

»Rad bi se pa le enkrat izkašljaj,« je tiho dejal in komaj srknil brizganec.

»Ampak, Bernardo, povej mi po pravici, zakaj dve leti nisi imel časa zame niti pol ure?«

Osuplo me je pogledal. »Da ti povem po resnici in pravici in pri svoji partijski časti: izogibal sem se te, ker sem slišal, da nisi prav na liniji. Saj veš, take so zadnja leta odstavljali, mene pa postavljali na višje položaje. To je bilo. In še to sem slišal, da si se družil s pisatelji in pesniki. Taki pa pri važnih funkcionarjih le nimajo potrebne veljave. Med njimi ni herojev. V revoluciji niso vodili divizij, brigad in korpusov. No, in ti si rinil mednje,« je sklenil odkritosrčni Bernardo.

»Beži no, Bernardo. Dosti pesnikov in pisateljev je bilo med revolucijo v naših vrstah. Ne vsi, toda dosti jih je bilo. Poglej, pred davnimi leti so zelo preganjali Levstika, ker je bil možat, odkrit in nepodkupljiv človek. Njegovih sovražnikov naše ljudstvo ne pozna, poznajo jih le zgodovinarji. Več kot sto let pa poznajo slovenski ljudje, posebno pa šolarji, njegovega Martina Krpana. Kateri okrajni in deželni glavarji so pa takrat vladali Slovincem, pa nihče prav dobro ne ve. Nekaj knjižnih zgodovinarjev to ve. Hm, to je pa tudi vse.«

»Glej,« je žalostno nadaljeval Bernardo, »mislil sem si, da bi bil še deset, petnajst let na tisti ustanovi, kjer sem delal. Imel sem jo rajši kot svoj rodni dom. Kolikokrat mi je rekla žena Tilka: »Ej, Bernardo, saj

menda nimaš predpisano, da greš s polno aktovko po večerji v pisarno. Stavim, da so ministri po večerji pri svojih družinah, če pač niso v kinu ali gledališču.« Verjel sem ji, toda nisem je ubogal. Kako so ljudje nehvaležni,« je nadaljeval, »srečam kolego, v istem položaju je bil na drugi ustanovi. Srečala sva se v Tavčarjevi ulici. Rad bi govoril z njim. Pogledal je na uro in dejal: Bernardo, drugič. Zdaj ne utegnem, ker me že čez četrto ure čaka minister.« Zlagal se je, ker je bil tisti njegov minister v Beogradu. Njemu in njegovim kolegom pa, ko so ga obiskali, je tista dolga tajnica celo dopoldne kuhala kavo. Ker ga ni oblizala slovenska revolucija, se mi je do leta 1950 do pasu priklanjal, kjerkoli me je srečal na ulici. Taki so, ordigata. Kako hitro zdrkneš na nižji položaj, te vrsta kolegov noče poznati. Še celo okrajni sekretar, če ga kje srečaš, te gleda, kot da si nekaj čudnega ušpičil.«

Ubogi Bernardo se ni zavedal, da je bil on ravno tak, dokler je bil na višjem mestu. Seveda, razmišljal je samo o napakah drugih. Da, da vrsto let je sam tako delal. Tega se ni hotel spomniti.

»Ura bo pet. Delo imam, Bernardo. Samo eno uro sem ti obljubil.« Žalostno me je prijel za roko. »Vsaj še pol ure bodi pri meni. Nisem ti še vsega povedal. Vražji referenti so se posmehovali, ko sem odšel. Celotajnice so se muzale.«

»Bernardo,« sem mu dejal, »zavedaj se, da na Slovenskem ni noben položaj intabuliran. Nekaj časa si potreben, potem se pa tista elita med seboj pogovori in pravi: ‚Na to mesto bomo dali mlajšega, bolj okretnega. Utrujenega, tečnega Bernarda in tudi njemu podobne bomo dali na kake stranske tire.‘ Ali pa: ‚Mož ima leta, naj gre v pokoj.‘ Temu se reče po socialistično logika ali dialektični razvoj. Tako mislim jaz. Hišo imaš. Gojil boš zelenjavo, kure, jajca boš imel, solato, čebulo. V svojem kraju, če boš priden, te bodo izvolili celo za tajnika ali predsednika Rdečega križa.«

Popil sem že četrto četrtinko vina. Pred Bernardom je stala četrtinka nepopitega brizganca. »Norčuješ se iz mene,« je dejal osorno. »Menda nisem padel tako nizko, da bi na deželi vodil Rdeči križ. To je za hropeče ženske in starčke. Vsaj za tri, štiri leta naj bi me vzeli v vlado. Dali naj bi mi planiranje ali socialni zavod.«

»Ja, ja, to ti rečem, Bernardo, vladno palačo lahko vidiš vsak dan od zunaj,« sem ga tolažil.

»Hudiči, drugi so se vozili v službo z avtom, jaz sem varčeval. Vozil sem se s svojim kolesom,« je resno dejal Bernardo in jezno zaškripal z zobmi.

Ko sva zapuščala gostilno pri Čadu, se je že večerilo.

»Poglej, Bernardo, ob štiri ure si me spravil. Ta čas bi že nekaj naredil,« sem mu oponesel.

»Vraga,« je dejal, »s kakim piscem, ki ni toliko predihal naše revolucije, kot sem jo jaz, bi se pogovarjal ves večer. Predlagam, da se dobiva pojutrišnjem ob isti uri pri Čadu. Masikaj bi ti še povedal.«

Odklonil sem povabilo. »Sicer pa naj bo: danes teden se dobiva, če imaš kaj na srcu. Kaj brizganca ne boš popil?«

»Ne morem. Preveč me je prizadelo to odžaganje,« je tiho odvrnil.

»Ej, blagor ti, ker si za vse tako flegma. Ti se menda na marsikaj pokašljaš.«

»Res je, kar si dejal. Rečem ti, da sem najbolj srečen in vesel, kadar izide dobra črtica, novela ali pa, ko je natisnjena kakšna moja knjiga. Zadnja leta me pa res nič ne zanima, kdo vse dela, vedri in oblači v naši slovenski vladi. Živim v nekem svojem svetu. Tudi tarnanja ne poslušam rad. Vdaj se v usodo, kot se temu reče. Kjer koli boš služboval, ne boš lačen ne ti in ne tvoja družina. Boš že našel kakšno delo! Poglej, Bernard, nekateri penzionisti vsak dan balinajo, drugi ure in ure kvartajo in šahirajo, drugi bi pa, če bi imeli dovolj soldov, noč in dan sedeli po gostilnah. Nekateri so pa veseli, če jim na terenu nalože čimveč funkcij. No, rečem ti, funkcij čim manj!«

»Pusti penzioniste pri miru. Če bi šel pri teh letih v penzion, bi v treh letih umrl. Lahko noč, na svidenje danes teden.«

Odšel je proti Šiški. Začudeno sem zrl za njim, žalostnim človekom.

Dva dni sem bil na terenu. Ko sem se vrnil, mi je dejala tajnica, da me je Bernard desetkrat klical. »Seveda, seveda,« je z nekim sproščenim nasmehom rekla tajnica in si popravljala lepo frizuro, »dolg čas mu je.«

Čez teden dni sva se zopet dobila pri Čadu. Govoril je isto kot prvič. Molčal sem, ga opazoval in poslušal. Zdelo se mi je, da je še bolj osivel.

»Slutim, kar živo slutim, da me bodo upokojili,« je zagrenjeno dejal.

Ker se je soba pri Čadu napolnila, sem mu predlagal, naj greva ven v naravo.

»Ko bi ti vedel, kolikokrat sem prebral Marxa in Lenina, Bebla in tistega oportunisto Kautskega, Rozo Luksemburg in druge. Več kot trideset let sem proučeval tiste marksistične klasike. Tudi predaval sem te reči.«

»Kaj pa zgodovino slovenskega naroda si dobro proučil?«

»Hm, to so pisali meščanski pisci. Samo enkrat sem jo prebral.«

»Ponovno preberi,« sem mu svetoval.

»Hm, kak zgodovinar Gruden, Mal, Kos in drugi so menda bolj za ljudske množice.«

»Motiš se,« sem mu ugovarjal. »Izobraženi Slovenec mora predvsem poznati zgodovino svojega naroda in domače slovstvo.«

»Slovstvo že poznam, predvsem tisto naše iz devetnajstega stoletja. Tako rad bi bil še na raznih položajih. Rad bi še delal. Nikdar si ne bi bil mislil, da bodo v družbi, kjer imajo oblast komunisti, rekli: ‚Dovolj si delal, izprezi. Pojdi počivat. Leta imaš.‘ Če bi mi to dejal kdo pred vojno, bi mu rekel, da je nazadnjak. Imam še polno neizrabljene energije. Kaj pa tisti mladi fantalini, ki rinejo gor? Mladenci brez izkušenj. In jaz, Bernardo, stari revolucionar, naj grem v penzion in nato na sestanek ali shod poslušat mladeniča, ki bi bil lahko moj sin. Poslušati to, kar berem v časopisu, slišim v radiu, gledam na televiziji! Ne! Rečem ti, da bi se sam iz sebe norčeval. Mladega človeka bom šel poslušat, če je strokovnjak, zdravnik.

Da bi me pa tak mladenič učil politične abecede! Tega pa ne! Da bi politiko in tisto linijo kdo učil Bernarda, to pa ne!»

Tolažil sem ga: »Naš čas je minil. Kaj hočemo? Vedno se ne moremo sklicevati na zasluge revolucije in še izredne revolucije. Strinjam pa se s teboj, da takim, kakor sva midva, mladeniči, rojeni po vojni, nimajo o političnih načelih kaj novega povedati. Druga stvar pa je strokovno znanje. Kadar berem zdravniške, agronomske, astronomske, geološke, zgodovinske in druge strokovne znanstvene knjige, nikdar ne sprašujem, koliko je stvar stara, ampak kaj in kako je pisec sestavek ali knjigo, razpravo napisal.«

»Kaj bom počel, če bom moral v penzijo? Sedel pred hišo, prebiral v Delu in Komunistu razne važnjakoviče, čakal smrti.« Prijel se je za glavo in me žalostno pogledal.

»Nekaj zemlje imaš,« sem ga tolažil. »Pustil boš mesto. Šel boš na deželo. Brkljal boš po zemlji. Kakor si rekel, imaš knjižnico. Beri ob slabem vremenu, ob lepem vremenu hodi po naravi, obiskuj naše gore. Hodi na lov in ribari.«

»Nisem lovec, to je ostanek fevdalnega športa,« je osorno odvrnil in pljunil kraj steze. Pripovedoval je ponovno o svojem življenju in delu.

»Poznam nekatere upokojence, ki pravijo, da jim ni prav nič dolgčas. Delo imajo. Vidiš, praviš, kaj vse si v svojem življenju doživel in preživel. Usedi se in piši spomine. To je tudi delo. Praviš, da imaš dovolj gradiva. Ponovno beri ruske in francoske klasike, če se ti domačih ne ljubi. Beri filozofa Seneko, Plutarha, življenje velikih Rimljanov in Grkov. Videl boš, kako je véliki rimski državnik preprosto živel in delal na polju. Pri Seneki boš opazil, kako svetuje svojemu prijatelju, kaj in kako naj dela in česa naj se izogiblje. Vsi oblastniški položaji so kratkotrajni in minljivi. Vse je ničevno in kratkotrajno, so rekli že davno modrijani vsega sveta.« »Zame je bil največji filozof Karel Marx,« mi je segel v besedo. »Ljubi človek, pa ja ne boš vse do smrti oboževal in prebiral ljubega Marxa. Čeprav je Marx vedel, da je pamet brezmejna, je on živel v dobi, ko se je začel kapitalizem šele porajati. Menda ni slutil dobe radia, televizije, atomske dobe. Tudi drugi modrijani niso bili navadni cepci.«

»Vidiš, Bernardo, če bi bil tisti antični rimski državnik Kato domišljavec in častihlepnež, ne bi bil obdeloval polja. Odeval bi se bil v dragocena oblačila. Igračkal bi se bil z rimskimi lepoticami. Ali pa svetovno znani ruski pisatelj Tolstoj. Grof je bil, pa je na svojem domu oral in delal na polju. Po svojem položaju bi se bil lahko kretal vsak dan v visoki aristokratski družbi. Voranca si tudi dobro poznal. Največji slovenski pisatelj zadnjega časa je bil. Pokašljaj se je na visoke oblastniške položaje, pisal je in obdeloval svoje polje. In če so tako veliki ljudje predobro razumeli smisel življenja, bili skromni, moramo biti taki, kakor sva midva, še bolj skromni. Taka je ta reč, Bernardo. Od velikih ljudi se človek vedno kaj nauči. Rečem ti, Bernardo, kakor hitro mi bodo rekli: ‚Pojdi, leta imaš!‘ bom zapustil to s truščem pločevine in smradom napolnjeno Ljubljano. Šel bom z veseljem na deželo, gozdnato Notranjsko.«

Bernardo je poslušal. »Pretirana skromnost ni v redu. Na deželi živiš kak mesec. V mestu pa imaš družbo, koncerte, gledališče, več izobraženih ljudi kot na deželi.«

Tako sva se pomenkovala. Govoril je in se ponavljal v svojem delu in življenju. Kar nekam bolan je bil za tem, da bi bil še nekaj let na odgovornem položaju. Včasih sem ga poslušal po celo uro: »Joj, kje so bili nekateri, ki se danes delajo važne? Kje so bili tisti takrat, ko sem jaz že nekaj veljal?«

»Bernardo, če boš kar naprej mislil le o sebi, boš še zbolel.«

Razjezil se je. »Tebi je lahko. Vseeno ti je, kaj se godi. Menda nisi imel nikoli ambicij, da bi imel položaj, ker tako govori?«

»Ne bo držalo,« sem mu dejal. »Z veseljem sem komisaril brigadi, odredu, diviziji. To pa zato, ker sem se zavedal, da imam partizanu še kaj drugega povedati razen poslanih direktiv, tako na primer o zgodovini slovenskega naroda, o kmečkih uporih, o slovenski književnosti, gospodarstvu v zadnjih dvajsetih letih. Torej, rečem ti, dragi Bernardo, da sem z veseljem komisaril. Tega sem se dobro zavedal. Povojna leta res niso bila rožnata. Prej sem mislil, da je najhujše, če si lačen, utrujen, neprespan in še kaj hujšega. Ne, to ni bilo najhujše. Najhujše je, če imaš za šefa ali šefinjo človeka, ki manj zna, kot znaš ti. Učiti te hoče stvari, ki si jih prej poznal kot on. Daje ti naloge za delo, ti sam pa veš, da niso ne pametne ne smotrne. Ko bo pa čez čas opazil, da se je zmotil, ne bo dejal: 'Zmotil sem se,' ampak bo rekel: 'Zmotili smo se. Iz napak se učimo.' Skril se bo za Leninovo besedo, ki je dejal: Kdor dela, tudi greši. Kdor pa nič ne dela, tudi grešiti ne more!«

»Res je tako,« je Bernardo odvrnil osorno, »na Slovenskem so ljudje, ki bodo tisto reč 'Na napakah se učimo,' ponavljali, pa če živimo devetdeset let.«

Kadar je začel Bernardo preveč govoriti o sebi, sem mu rekel: »Obujajva še malo partizanske spomine. Kako je bilo človeku pri duši, ko smo se morali na hitro umakniti pred sovražnikovo premočjo.«

»Dogodilo se je,« je govoril Bernardo, »da je kak partizan ali terenec pri begu odvrigel puško, odejo, porcijo in še celo žlico, ki je ni težko nositi. Poznam žensko, ki je pri begu odvrgla poročni prstan, zlato verižico. Poznam še živega človeka — ko smo se na hitro umikali, je odvrigel nove gozdarje, ki jih je nosil na rami. Njegov soborec, ki je tudi bežal, pa ni odvrigel težkega kotla. Tako je bilo. Nimamo vsi enakih živcev. Poznam tudi človeka, ki je ob umiku pobral iz skrivališč vse cigarete, ki so jih pustili soborci. Zadnji je prišel za nami. Tri tedne se je skrival, ko je kadil, in se nam vsem smejal.«

Ob takih prigodah in spominih se je Bernardo razživel in se tu in tam celo zasmel. Takó so potekali pomenki pri Čadu, še več pa po stezah Tivolija, Rožnika, Golovca in še dalje.

Minila so leta. Čeprav je bil Bernardo nekaj let starejši od mene, sem jaz prej dobil odločbo za penzijo. Še isti teden, ko sem dobil odločbo, sem

zapustil Ljubljano in se preselil na pradedov dom na Notranjskem. Šel sem lahkega srca, kot da bi se odpravljaj na potovanje na Havajske otoke. Zbogom, mesto uradnikov in poduradnikov! Zbogom, bela Ljubljana, prenapolnjena z moderno pločevino! Zbogom, megla! Zbogom, tesna pisarna, telefoni, konference, živčni sestanki in vse drugo.

Pred odhodom sem napisal pismo Bernardu z željo, naj me obišče, če želi spoznati Notranjsko. Pozabil je odpisati. Nisem mu zameril. Imel sem dovolj dela v gozdu, gmajni, njivah in pri pisanju.

Čez leto dni sem šel po opravkih v Ljubljano. Nakupovat sem šel sadjarsko orodje. Na Miklošičevi sem srečal Bernarda. Bil je ves srečen. Dali so mu neki položaj. Od veselja je ves žarel. »Toliko imam dela.« Pogledal je na uro in dejal: »Pet sej imam danes. Ob priliki te bom obiskal.«

»Moja hiša je v hribu, toda vladni avto te bo lahko pripeljal do hiše. Prej se z dopisnico javi. Kot penzionist ne sedim v hiši ali pred hišo. Ob lepem vremenu sem v gozdu ali gmajni.«

»Oj, bom te obiskal,« je dejal in veselo odhitel na sejo.

Obiskovali so me znanci in stari borci iz raznih krajev slovenske dežele. Bernardo me je pozabil obiskati. Vsega so prevzele seje, sestanki in v mestu tovariši na lepih položajih. Da bi on, Bernardo, revolucijski tovariš, obiskal penzionista-pisatelja, kaj še! O pisateljih je tako in tako imel slabo mnenje. Čez leto dni sem mu vseeno napisal dopisnico. Lep poljšji lov je v notranjskih gozdovih. Še lepši, kot ga je v prejšnjem stoletju popisal naš klasik — nepozabni Josip Jurčič. Če ti je kaj do gozdne polšje poezije, pridi! Skupaj bova pekla krompir. — Zopet je pozabil odpisati. Skomignil sem z rameni in dejal znancem: Bernardu ni za poljšji lov. Menda bo še umrl na sestankih. Kar zaljubil se je v mestne zidove in ulice. Nekoč je dejal, da mu od neznanske sreče kar zadrhti srce, ko zagleda vladno palačo ali pa hišo CK. Ob tisti priliki sem mu rekel, da je bolan za položaji.

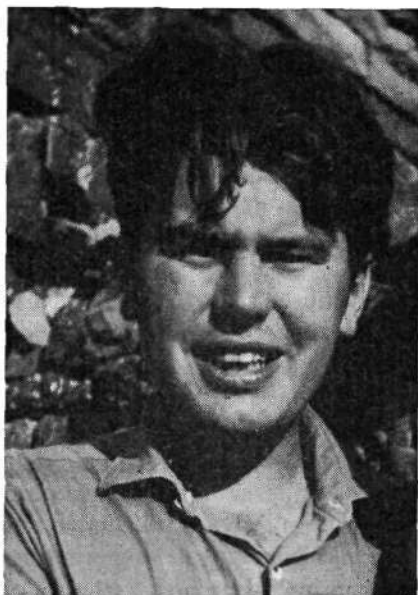
Zopet sta minili dve leti. V gozdu sem pripravljaj drva. Ko sem se vrnil, sem najprej pogledal pošto. Po treh letih sem dobil njegovo prvo pismo. Na šestih straneh je popisal svojo žalostno usodo. Da, to, česar se je najbolj bal, se je zgodilo. Upokojili so ga. In tako rad bi še delal! Vsaj še pet let naj bi me pustili na tem položaju, je pisal. Opravljaj sem ga vestno. Hodim po ulicah, ker se nimam kam dati. Pridi čimprej v Ljubljano. Piši, kdaj bi se dobila pod Rožnikom pri Čadu.

Takoj po večerji sem mu odpisal. »Dragi Bernardo, tri leta so minila, odkar živim v pokoju na deželi, v rodni hiši, ki jo popravljaj že vrsto let. Drvarim. Poleti kosim. Pozimi pa pišem, berem, študiraj marsikaj. Dolgega časa ne poznam. Pred tremi leti sem bil nazadnje pri Čadu. Da ti rečem: nimaj časa, da bi se srečala pri Čadu. Sezona je za drva. Bodi kar srečen, da so te upokojili pri teh letih. Piši spomine, gradiva imaš dovolj. Ko so mene upokojili, sem šel takoj na deželo. Zavedal sem se, da se nisem oženil z Ljubljano. Tudi to sem vedel, da ne bom delal gneče v glavnem, prašnem in s pločevino zatranem mestu.« Dal sem mu nekaj nasvetov, kako naj kot upokojenec preganja dolgčas. »Imaš hišico in nekaj zemlje na deželi. Obrni

hrbet mestu. Vrni se k materi zemlji, ki te ne bo nikoli izdala.« Mislim, da je bilo pismo spodbudno.

Nekemu mojemu znancu je dejal, da ga nisem nikdar razumel, da sem premalo olikan in izobražen za mestno življenje. Tudi to je dejal, da bolj cenim liter dobrega vina kot pa imeniten oblastniški položaj ali lepo medaljo. Oj, dragi Bernardo, kako ponesrečen ali srečen psiholog si bil.

Zopet sem bil v gozdu. Tri dni sem lovil in čistil svoj gozdič. Ko sem se vrnil domov, sem pogledal časopise. Z velikimi črkami je pisalo, da je umrl za hudo boleznijo moj začasni prijatelj Bernardo. Takoj se mi je posvetilo v glavi, da ni mogel živeti brez položaja. Za položaj je živel. Ko ga je zapustil, je malo premislil svoje življenje in umrl. Pa je tako lepo delati in živeti na svetu! Delo je smisel, radost za življenje!

Pet liričnih proz

Lev
Detela

SPOROČILO O IZGINULEM MESTU

Nekoč je tu stalo mesto in imelo je sedem stolpov. Pravkar sem se spustil po Krvavi ulici tega mesta, mimo obzidja z dvema okostnjakoma, z dvema nesrečnikoma, vzdanimi v živo skalo! Hiše stoje v tem mestu poševno, hud veter podi rdeče oblake, veletok pljuska v zidove velikega mesta. Tam, kjer se križajo tri ulice in se nato vse tri zaletе navzdol proti reki, stoji cerkev sv. Nepomuka, ki se naj usmili naših muk! Zid s tremi vrati oklepa silovito mesto, bodičasti stolpi se dvigajo pod večerno nebo. Brodarju na reki se zdi mesto pod večer temno in kot ulito iz brona, hiša ob hiši, stolp ob stolpu, grad ob gradu, stopnišče ob stopnišču, cerkev, cesta